

3. DEL PERÍODE NAPOLEÒNIC A L'ESTABLIMENT D'UNA ESTRUCTURA ESTATAL D'ENSENYAMENT TÈCNIC

3.1. LA PROBLEMÀTICA DE LES ETAPES

Les perioditzacions en el camp historiogràfic resulten sempre discutibles, però, tant si es vol com si no, hi cal recórrer a l'hora d'intentar comprendre l'evolució de la societat. L'esquema escollit per estudiar aquest capítol no concorda amb l'evolució socioeducativa, observada des de les coordenades de l'educació considerada globalment. Des de la perspectiva de la formació tecnicoprofessional, però, no s'observa gaire diferència en el temps entre aquesta observació i la periodització que hem escollit per a les dues primeres etapes. És a partir d'aquestes consideracions que hem adoptat una determinada posició.

El període napoleònic, tant si escollim 1808 com 1814, no explica prou bé, malgrat la seva transcendència, els canvis que es produeixen en el nostre camp d'estudi. Ja abans de 1808 s'operaren canvis significatius, al nostre entendre, en la política educativa de la JC i en la trajectòria sociocultural i socioeducativa d'altres corporacions catalanes, especialment de la capital del Principat.

Malauradament, aquestes iniciatives quedarien en suspens a partir de 1808, a conseqüència de la situació política general i, molt particularment, a causa de la guerra; aquestes iniciatives, però, es reprendrien amb força al cap de poc temps d'acabades les hostilitats. Així, doncs, malgrat que les dades dels esdeveniments de la Guerra del Francès no acaben de quadrar del tot, el període 1808-1814 resulta força interessant.

D'altra banda, s'ha de puntualitzar, en relació amb aquest segon apartat de la primera part, que amb anterioritat al triomf del règim liberal s'observaven ja alguns dels trets definitoris del nou marc juridicopolític en el terreny educatiu; malgrat tot, aquests canvis s'evidenciarien més clarament a partir de l'esfondrament, com a mínim en l'àmbit politicolegal, de l'estructura de l'Antic Règim.

Des de la perspectiva de l'ensenyament tecnicoprofessional, el final de la

primera part resulta indiscutible. La creació d'una estructura estatal d'ensenyament tècnic comportarà la integració de les escoles de la JC a l'esmentada estructura, amb l'excepció de les escoles de Nàutica i de Nobles Arts, que protagonitzaran separadament unes altres formes d'integració a la nova organització estatal. La nova estructura de l'ensenyament tècnic canviarà radicalment les fórmules de gestió i control de l'ensenyament a Catalunya.

3.2. LA SITUACIÓ DE L'ENSENYAMENT CIENTIFICOTÈCNIC AL PRINCIPAT A PRINCIPIS DEL SEGLE XIX

Els primers canvis que es produïren en relació amb el període anterior, se situen entre 1804 i 1805, aproximadament. A partir d'aquest moment, l'oferta que es manifesta d'aquest tipus d'ensenyament, a la capital catalana, variaria ostensiblement. La millor manera de comprendre l'abast del canvi que es produïa és fixar, a la nostra manera de veure, la situació de la ciutat de Barcelona en aquest camp, amb anterioritat a les dates esmentades, i sobretot posar a la consideració del lector les diferències que hom pot observar en els sectors influents, principalment la burgesia, entre les generacions, per exemple, de 1770 i 1800.

Els informes dels il·lustrats espanyols vinculats als organismes governamentals, aproximadament des de 1770, assenyalaven ja que la situació del Principat requeria que hom donés una especial prioritat a l'ensenyament teòric, fins i tot potser més que en altres llocs, perquè si els catalans havien fet avenços considerables, sense el suport dels indispensables coneixements teòrics, la generalització d'aquests coneixements aportaria molts progressos, ben segur, especialment en el terreny de les ciències naturals, les arts, l'agricultura, el comerç..., com es desprèn del paràgraf següent:

Destacaba que en Cataluña la enseñanza teórica era más conveniente que en el resto de España, ya que si careciendo de ella había acreditado plenamente su aplicación y pericia, ¿qué progresos no deben esperarse, tanto en las ciencias naturales, como en las artes, agricultura y comercio, si a una gente naturalmente laboriosa se le facilita la instrucción correspondiente?⁴⁰

Al llarg dels anys següents, malgrat els esforços de les acadèmies científiques i de la JC, que intentaven, a través dels mitjans al seu abast, eixugar, com a

40. Cf. Jaime CARRERA Y PUJAL, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, Barcelona, Bosch, 1957, p. 10.

mínim en part, el dèficit crònic en l'àrea de l'ensenyament científicotècnic, els canvis que hom podia observar eren més aviat imperceptibles; tot i així, les institucions esmentades tingueren una influència evident pel que fa a les mentalitats, sobretot en el pensament dels sectors dirigents i influents de la societat catalana d'aquell temps.

Aquesta incidència es començava a manifestar més clarament a principis del segle XIX, moment a partir del qual s'operava un veritable canvi de clima envers les ciències experimentals. La nova situació s'evidenciava a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, al Col·legi de Cirurgia, així com també arran de la creació del Col·legi de Farmàcia, el 1806.

Tot i la influència real del que acabem d'indicar sobre les ciències experimentals, l'esdeveniment probablement més important, com ja podem comprovar en els propers paràgrafs, fou la creació de noves càtedres per part de la JC, amb la qual cosa l'estructura educativa d'aquesta institució experimentà canvis substancials, tant des de la vessant qualitativa com quantitativa, sobretot pel que fa a les matèries científiques i a les ciències esmentades.

Així, per tant, tal com ja havíem apuntat, l'orientació de la JC en el camp de la formació científicotècnica es definirà clarament a favor de l'ensenyament de les ciències pures i experimentals, probablement a causa de la manca d'oferta en aquest terreny, la qual anava acompanyada, ben segur, d'una determinada demanda.

Altrament, no es pot negligir el fet de la conscienciació dels sectors més europeïtzats de la societat catalana, que es trobaven en una situació que no corresponia a una societat moderna; com a contrapartida, aquest canvi deixaria pràcticament al marge la preparació de tècnics especialitzats en branques específiques.

Segons les dades que posseïm, segurament incompletes, l'any 1805, la capital del Principat comptava amb un nombre molt reduït de càtedres científiques.

Al Col·legi de Cirurgia de Barcelona, el 1805, hi havia les càtedres de ciències experimentals següents:

— Una Càtedra de Física Experimental professada per Antoni Civat, un dels introductors d'aquesta disciplina a l'Estat espanyol, almenys considerada des d'una òptica moderna.

— Una Càtedra de Botànica professada per Antoni Bas.

— Una Càtedra de Química que estava regentada per Joan Ametller i que fou suprimida per ordre superior.

I a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts:

— Un curs de matemàtiques, a càrrec d'Antoni Gallardo, el qual es podria considerar una continuació de la Càtedra que havia professat Pere Cerdà al Col·legi de Cordelles ja feia uns quants anys; en realitat, les primeres classes d'aquesta

matèria tingueren un ressò molt migrat en la societat barcelonina de l'època. L'Acadèmia de Matemàtiques, vinculada a l'exèrcit, establerta quasi immediatament després de l'ocupació felipista, va tenir molt poca incidència, segons sembla, sobre la societat civil.⁴¹

— Un curs de cosmografia que explicava fra Agustí Canelles, precedent del que dictaria uns anys més tard a l'Escola de Nàutica de la JC.⁴²

3.3. L'ENSENYAMENT TECNICOPROFESSIONAL ENTRE 1805 I 1835

La crisi econòmica de finals del segle XVIII i principis del segle XIX es pot considerar, d'acord amb alguns estudis, l'inici d'un procés que comportarà l'ascens de la burgesia industrial, que aconseguirà desbancar la burgesia comercial com a classe hegemònica a Catalunya, tot i que la poca ascendència d'aquell grup social en el context global de l'Estat espanyol originà, entre altres coses, que la burgesia industrial catalana no es pugui considerar totalment homologable amb les altres burgesies europees.

La consolidació de la burgesia industrial ens interessa, fonamentalment, perquè aquest grup social crearà noves institucions per a la defensa dels seus interessos, amb la qual cosa la JC passarà a segon terme com a òrgan aglutinador dels diversos sectors de la burgesia; aquesta burgesia partirà, generalment, de la base que la JC no podia respondre a les noves necessitats del desenvolupament econòmic.

Resulta difícil desxifrar fins a quin punt aquests canvis afectaren la formació tecnicoprofessional, atès que les noves institucions de la burgesia industrial, que començaren a definir-se a partir de 1814, no varen establir organismes educatius propis i varen deixar totalment en mans de la JC la política educativa orientada a la formació de tècnics i obrers industrials.⁴³

41. Sobre aquesta institució, vegeu Santiago RIERA I TUÈBOLS, «L'acadèmia de matemàtiques a la Barcelona il·lustrada. 1715-1800», a *Segon Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, 1975; Pere SOLÀ I GUSSINYER, «Les écoles de Mathématiques de la Monarchie espagnole du XVIIIe siècle: Leurs innovations pédagogiques et leurs étudiants», a *Education and Enlightenment. International Standing Conference for the History of Education. 6th Session*, Wolfenbüttel, 1984, Heft 23, p. 281-296, i Pere SOLÀ I GUSSINYER, «Entre el mérito y la ciencia: apuntes para un retrato del profesorado de la Academia de Matemáticas (siglo XVIII)», a *Higher Education and Society. Historical Perspectives. 7th International Standing Conference*, vol. I, Salamanca, 1985, p. 615-632. Darrerament, aquesta bibliografia ha adquirit més gruix.

42. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 63-65.

43. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, capítol VII.

Més endavant intentarem valorar la incidència d'aquesta abdicació de la burgesia industrial com a propulsora de l'ensenyament tecnicoprofessional, primordialment pel que fa a la relació d'aquest amb el desenvolupament econòmic. En el període que s'escolà entre 1804 i 1808 tindran lloc una sèrie d'esdeveniments que començaran a canviar el panorama poc afalagador que oferien les principals poblacions de Catalunya, en el terreny de l'ensenyament científic, tècnic i comercial.⁴⁴

Aquest fenomen, evidentment complex, devia respondre a diversos factors que es juxtaposaven, entre els quals l'estructura sociocultural i socioeducativa que s'havia anat creant, impulsada, en bona part, per la JC i altres organismes, els quals devien començar a actuar com a efecte multiplicador.

Aquesta situació es manifestava en les actituds de la generació de 1800, molt més obertes que les dels seus pares envers els corrents europeus i especialment en relació amb el coneixement científic; aquest fet, juntament amb la demanda social d'ensenyament de les ciències experimentals, com ja hem apuntat, pot explicar l'expansió d'aquest tipus de càtedres, sobretot tenint en compte la manca d'un centre universitari a la capital catalana.

Aquest context resultava molt més greu perquè els programes i la pròpia estructura de la Universitat de Cervera, fidel reflex dels establiments d'ensenyament superior de l'Antic Règim, eren incapaços de respondre mínimament a la demanda social de coneixement científic i tècnic.

Les càtedres que la JC establirà a partir d'aquells anys tindran sobretot un caràcter de suplència, de manera especial en els períodes absolutistes, perquè quan va arribar el Trienni Liberal les càtedres científiques foren absorbides per la Universitat de Barcelona, novament restaurada. Les mutacions que es començaven a produir a la capital del Principat, relacionades amb l'ensenyament de les ciències experimentals, són les següents:

— Un cert interès envers els coneixements teòrics i pràctics relacionats amb la mecànica entre alguns sectors minoritaris al darrer quart del segle XVIII; en aquest context, la JC va concedir a Gaietà Faralt una pensió, el 1779, perquè pogués conèixer el Gabinete o Exposición Permanente de Máquinas, instal·lat a Madrid. Hom hagué d'esperar, però, el nou viatge que va realitzar Faralt mateix a la capital espanyola, el 1804, perquè s'aconguís algun resultat pràctic; a conseqüència del que hem indicat, aquest mateix any s'establí a Barcelona un Gabinet de Models per a l'orientació dels artesans, sota el patrocini

44. En aquest període es crearen, entre altres, el Gabinet de Màquines, les càtedres de Química, Estàtica i Hidrostàtica, les classes de taquígrafia i algunes classes en el terreny de l'ensenyament comercial. Més endavant, ens referirem a totes aquestes qüestions.

de la JC; aquest Gabinet estava obert al públic durant tres hores dos dies la setmana.

— Les primeres preocupacions envers l'ensenyament de la química, incentivades, segons sembla, per un informe del comte de Floridablanca, de 1788, on suggeria que s'establís a Barcelona una Càtedra de Física Experimental i Elements de Química, que no va trobar, així ho sembla, massa ressò.⁴⁵ Deu anys més tard, el 1797, des de la pròpia JC hom demanava, com s'explicitava en l'informe ja esmentat *Acrecimiento de industrias*, que es prenguessin les mesures pertinents per tal d'adequar les ordenances gremials a les noves necessitats de la producció i a la vegada es fundessin escoles de química per a les aplicacions de la indústria.

En resumen opinaba y concluía la ponencia que todo el atraso era causado por la ignorancia, vicio que no desaparecería mientras no se rectificasen las ordenanzas gremiales y se fundaran escuelas de química para las aplicaciones industriales.⁴⁶

Aquest mateix any 1797, el secretari general de Madrid recordava a la JC que s'havia ordenat instituir a Barcelona una Càtedra de Química.⁴⁷ Caldrà esperar, però, el 1802, perquè el famós apotecari Francesc Carbonell i Bravo, que havia estat nomenat per la JC per regentar una Càtedra de Química, comencés a preparar el terreny per a fer efectiu el projecte esmentat. El dia 16 de maig de 1805 s'inauguraven, de manera solemne, a Llotja els estudis de química aplicada a les arts. Aquestes classes es varen ubicar als baixos de l'Acadèmia de Ciències.

Juntament amb les lliçons de química, s'establien també els estudis de taquigrafia. Les diverses experiències que es realitzaven a Madrid per a cercar el mètode més idoni per a la taquigrafia en llengua castellana, des de principis del segle XIX, portaren a la capital espanyola l'olotí Francesc Serra i Ginesta, que fou reclutat per la JC per crear una Càtedra de Taquigrafia a Barcelona.

L'interès per la mecànica no quedava únicament circumscrit al terreny pràctic. Les preocupacions de tipus teòric tingueren com a protagonista el metge Francesc Santponç, que havia estudiat física en centres estrangers; aquest metge, des de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, impulsava el coneixement d'a-

45. Cf. Jaime CARRERA Y PUJAL, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, p. 102.

46. Cf. Ángel RUIZ Y PABLO, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona: 1758-1847*, p. 271.

47. Referent a això consulte Jaime CARRERA Y PUJAL, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, p. 103.

questa matèria i publicava a més uns *Principios de mecánica*; altrament, recordem que aquest prestigiós científic dissenyava, el 1805, amb l'ajut de la JC, una màquina de vapor de 20 CV per a una fàbrica d'indianes de Barcelona.

L'any següent proposava a la JC l'establiment d'una Càtedra d'Estàtica i Hidrostàtica, que s'inaugurà el 2 de gener de 1808 amb disset alumnes, que es convertiren en cent dos el mes de març i en cent vint-i-cinc el mes de maig de 1808. Aquest augment ràpid i progressiu del nombre d'alumnes sembla mostrar l'interès que la societat barcelonina començava a atorgar a les ciències experimentals, tot i que el baró de Maldà afirmava que «els més freqüentaven per curiositat i els menys per aprendre»,⁴⁸ agudeses que cal tenir en compte i també posar un xic en quarantena, atesa l'avversió de Rafael d'Amat i de Cortada a qualsevol tipus de novetat.

Els estudis de farmàcia trobaren més dificultats que no pas els de medicina per poder establir-se a la capital catalana.⁴⁹ Els anys 1763 i 1780 hom intentà iniciar una Càtedra de Farmàcia, sense resultats pràctics. El 1799 i 1800 es tornà a la càrrega i s'arribà a establir una concòrdia que no va quallar en realitzacions concretes. Finalment, el 1806 es va crear el Reial Col·legi de Farmàcia; ben aviat, però, es paralitzà la vida de la flamant corporació per culpa de la Guerra del Francès.

Les diverses novetats que acabem d'exposar, igual que el Col·legi de Farmàcia, es veieren afectades pels canvis que es produïren arran de la invasió napoleònica. Els estudis sobre el període 1808-1814 són molt fragmentaris per poder emetre judicis imparcials.

En realitat, la JC va quedar dividida en dues fraccions: d'una banda, l'anomenada Junta intrusa, formada per uns quants vocals que es quedaren a Barcelona, addictes a Josep I, i d'una altra, una sèrie de comerciants que abandonaren la capital catalana, els quals, juntament amb l'intendent espanyol, establiren el Consolat de la JC a Tarragona, Mataró i Vilanova i la Geltrú el 1810, 1811 i 1812, respectivament.

L'activitat acadèmica fou més aviat escassa durant aquests anys. De les sis escoles que hi havia, el 1808, només hi ha constància de possible activitat a l'Escola de Nobles Arts i d'una represa de les classes de comerç, el 1811, a càrrec de Bernat Clausolles, un català del Rosselló que ja havia impartit aquesta discipli-

48. Cf. Rafael d'AMAT I DE CORTADA, baró de Maldà, *Calaix de sastre*, 1769-1816, citat a Jaime CARRERA Y PUJAL, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, p. 135.

49. Recordem que la ciutat de Barcelona, que havia sol·licitat diverses vegades la restauració de la seva Universitat, va aconseguir, malgrat l'oposició de Cervera i Osca, que li fos concedida la creació d'un Col·legi de Cirurgia, que fou inaugurat el 1764 pel capità general marquès de la Mina.

na, durant el curs 1806-1807, en un primer intent de recuperació d'aquesta Càtedra.⁵⁰

Josep Fontana, en alguns dels seus treballs, ens explica amb un cert detall els diversos problemes que plantejà la reinstauració de les bases de l'Antic Règim, que es tornaran a posar en pràctica al primer període absolutista (1814-1820). No es tractava simplement d'un territori que acabava de sortir d'una guerra cruenta, sinó també d'un Estat que s'havia declarat en fallida i, més que cap altra cosa, d'una estructura econòmica en crisi que exigia reformes d'una gran envergadura i profunditat.

Nogensmenys, des de finals del segle XVIII, es manifestaven els signes precursors de la situació que es vivia en aquell moment, concretats primordialment en les limitacions del comerç colonial, la qual cosa determinava que l'economia catalana de signe industrial, o més ben dit el desenvolupament del capitalisme, havia de partir de la base de la penetració i consegüent conquesta dels mercats interiors de la Península.

Aquesta conquesta no era possible, o si més no rendible, sense que es realitzessin els canvis estructurals profunds, als quals ens acabem de referir. És precisament en aquests anys quan els homes de la burgesia industrial assumiran plenament el vincle que existia entre creixement industrial i mercat interior, amb totes les derivacions polítiques que això comportava.

Al marge de la presa de consciència política, de les conspiracions que tenien lloc en el període esmentat, dels canvis en les actituds i en els costums encaminats a la secularització de la vida en el món urbà, ens interessa remarcar la vitalitat d'aquesta societat urbana, especialment barcelonina, en el terreny sociocultural i socioeducatiu. En aquest sentit, el restabliment del Col·legi de Farmàcia el 1815, la creació el mateix any de la Societat Filosòfica o l'augment considerable del nombre d'escoles de primeres lletres, generalment particulars, són algunes mostres que exemplifiquen la vitalitat de la societat civil.

En el canvi sociocultural i socioeducatiu d'aquesta època exercirà un paper determinant i decisiu la JC, institució que restablí totes les càtedres que s'havien creat abans de la Guerra del Francès i en creà de noves, totes vinculades a les necessitats del desenvolupament comercial i sobretot industrial.

Entre les noves càtedres, caldria destacar la de Física, que professà Pere de Vieta i Gibert; d'altra banda, quedaren definitivament integrades a l'estructura educativa de la JC les classes de comerç, que reberen diverses denominacions al

50. Vegeu sobre aquesta qüestió Josep IGLÉSIES, *L'obra cultural de la Junta de Comerç: 1760-1847*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1969, col·l. «Episodis de la Història», núm. 121, p. 48.

llarg del temps, així com els estudis d'arquitectura, els quals s'havien de convalidar a l'Acadèmia de Nobles Arts de San Fernando de Madrid.

A més dels estudis indicats, s'establiren, en aquests anys, càtedres de Matemàtiques i d'Aritmètica i Geometria, aquesta darrera vinculada íntimament als estudis de comerç, així com també una Càtedra de Botànica i Agricultura. Les classes de matemàtiques eren a càrrec d'Onofre Jaume Novellas i les de botànica i agricultura, de Francesc Bahí, dues figures prestigioses del món científic català de l'època.

Hem deixat per al final l'establiment de la Càtedra d'Economia Política, si més no per la seva transcendència social i política. La lliçó inaugural d'aquesta Càtedra, a càrrec del professor Eudald Jaumeandreu, va tenir lloc el 29 d'agost de 1814 i les classes començaren el dia 1 de setembre d'aquest mateix any. Els seus precedents, cal cercar-los en el Pla Caballero (cèdula reial de 12 de juliol de 1807 i Decreto de Cortes de 6 de juny de 1813) i en l'intent de crear una càtedra d'aquesta disciplina a Ciutat de Mallorca, el 14 de febrer de 1814, tot i que no sembla que tingués continuació.

Dins del que podríem considerar activitat científica de la JC, en aquests anys ocupà un lloc rellevant la publicació de les *Memorias de Agricultura y Artes*, revista mensual que començà a sortir el dia 1 de juliol de 1815, l'últim número de la qual va aparèixer el desembre de 1820, al cap d'uns mesos del triomf del nou règim liberal. Aquesta publicació tecnicocientífica estava dedicada especialment a la química, la botànica i la maquinària, seccions dirigides, respectivament, pels professors d'aquestes disciplines a la JC Francesc Carbonell i Bravo, Francesc Bahí i Francesc Santponç. La secció de botànica, o més exactament d'agricultura, presentava més aviat un caràcter propagandístic i de divulgació; en realitat, es tractava de donar a conèixer als pagesos les darreres tècniques agràries. Les de química i maquinària tenien un caire més tecnicocientífic; en la primera de les dues apareixien molts articles traduïts de revistes estrangeres i en la de maquinària hi havia làmines, croquis i dibuixos de màquines; hom donava prioritat a la indústria de navegació, preocupació que responia a la necessitat d'introduir al nostre país la navegació a vapor i conseqüentment el vapor a la indústria.⁵¹

Un altre aspecte que convé considerar fa referència a la problemàtica que plantejarà, a partir d'aquest moment, l'organització interna dels establiments docents de la JC. Amb anterioritat al 1805, període que, des de la nostra òptica, a causa de les circumstàncies polítiques s'allargarà fins al 1814, aquesta pro-

51. A la Biblioteca de Catalunya hi ha una col·lecció completa d'aquestes *Memorias*. Hi ha un resum d'aquest contingut a Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 199-205.

blemàtica no existia, atès que els directius de la JC es podien encarregar de l'organització de les escoles, a causa del nombre limitat de centres que regentava la institució.

D'aquest període anterior al 1805, hauríem de destacar l'afany normativista que es manifestava en l'elaboració dels diversos reglaments de les escoles de Nàutica i de Nobles Arts i en les preocupacions perquè aquests s'observessin de manera estricta, com es desprèn de les diverses recomanacions que feia la Comissió d'Escoles de la JC al professorat. A mesura que augmentava el nombre de centres docents i de càtedres de la JC, es feia força més difícil el control sobre les escoles, circumstància que féu pensar als dirigents de la JC en la racionalització de l'estructura educativa, més endavant, ja a partir del primer període absolutista.

Els primers intents de racionalització es manifestaren en els programes escolars i en la creixent utilització, com passava arreu de l'Estat espanyol, de llibres de text que, en la major part dels casos, eren traduccions de llibres francesos, anglesos, alemanys o italians. Aquestes són algunes mostres que exemplifiquen la vitalitat de la societat civil.

Respecte a aquestes darreres qüestions, convé tenir present l'encàrrec que varen fer els directius de la JC als professors titulars, el 1818, el qual s'orientava sobretot cap a la preparació d'un pla general, l'essència del qual es resumia en tres punts:

- Concentració de totes les càtedres i escoles de la JC en un sol edifici, ja que, en aquell moment, ocupaven diversos immobles; això no té res d'estrany, perquè aquest serà un dels grans problemes de l'ensenyament públic a Catalunya al llarg de tot el segle XIX i bona part del segle XX.

- Nomenament del personal pel sistema d'oposicions, d'acord amb les fórmules encara avui tradicionals, amb un tribunal que estaria format, generalment, per catedràtics dels mateixos centres escolars de la JC, amb la col·laboració de membres d'altres corporacions científiques i culturals de la capital catalana.

- Dedicació íntegra del professorat a la seva tasca docent; els dirigents d'aquesta institució eren plenament conscients de les dificultats d'aquesta proposta, per la qual cosa es limitaven a demanar la màxima dedicació possible; d'altra banda, el sou dels professors de les escoles de la JC era força correcte dins del context de l'època, però el problema és que no sempre cobraven a l'hora, especialment en els períodes de crisi, que incidien molt directament en els pressupostos globals de la JC i en els específics dels seus centres educatius.

Signaven el dictamen del pla Jaume Folch, director de l'Escola de Nobles Arts; Francesc Serra i Ginesta; Antoni Alà, director dels estudis comercials; Manuel Sans, professor de l'Escola de Nàutica; Francesc Santponç; Antoni Cellers,

director de l'Escola d'Arquitectura; Pere Vieta; Eudald Jaumeandreu, i Francesc Carbonell, pla que fou presentat el 7 d'octubre de 1820 i redactat, segons tots els indicis, per Eudald Jaumeandreu.

Segons la seva filosofia, aquest pla, al marge d'intentar posar ordre per tal d'acabar amb un sistema escolar anacrònic, característic de l'Antic Règim, pretenia, a més, eradicar totalment l'ensenyança arcaica, tenebrosa i rutinària, que només servia per perpetuar idees errònies, extrem al qual aquest informe atorgava molta importància.⁵²

Durant aquest primer període absolutista, s'institucionalitzà el control polític; val a dir, però, que en el curs d'aquests anys no ens consta que existissin gaires casos de purificació o depuració polítiques que afectessin únicament els professors i el personal que va col·laborar molt directament amb la Junta del període napoleònic.

Durant el període napoleònic, hi va haver força gent que va fer tots els pàpers de l'auca per donar el màxim relleu a la seva col·laboració amb els grups de resistència a Napoleó; com veurem més endavant, aquest control polític adquirirà tota una altra dimensió durant el segon període absolutista, aleshores aquestes preses de posició resultaren més difícils.

El triomf del règim liberal (1820-1823), que satisfieia els anhels de sectors importants de la societat catalana, entre els quals es trobaven molts dirigents de la JC, no tingué gaires conseqüències, ja que només va durar tres anys i mig aproximadament i, conseqüentment, no hi va haver prou temps per incidir en l'educació. És important remarcar, però, que, en aquests anys es començaren a dibuixar els canvis que tindran lloc a la dècada següent arran del triomf definitiu del liberalisme.

Al marge de les diferències que s'observen entre els períodes liberals i absolutistes pel que fa al vincle entre la formació tecnicoprofessional i el desenvolupament econòmic, a les quals ens referirem en un altre capítol, cal ressaltar, especialment, el fet que mentre els governs de l'Antic Règim, a partir de la Il·lustració, es caracteritzaran pel control i la intervenció que exerciran sobre els centres educatius, les administracions liberals iniciaran una política d'absorció dels establiments docents per part de l'Estat, amb el vistiplau d'alguns sectors de la societat catalana.

52. Sobre els intents d'adequació dels plans d'estudi de les escoles de la JC a la nova realitat sociocultural i socioeducativa, consulte Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 247; Àngel RUIZ Y PABLO, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona: 1758-1847*, p. 366; Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya: 1760-1840*, p. 274.

El jacobinisme, forma encoberta del que podríem considerar espanyolisme, d'alguns sectors de la societat catalana, que no vol pas dir únicament integració a l'Estat liberal, s'ha perpetuat sota diverses formes, aparentment progressistes, fins als nostres dies i no ha merescut l'atenció dels historiadors com es mereix.

Durant el Trienni Liberal, els joves liberals que varen tenir una intervenció decisiva en els afers polítics es poden considerar, en certa manera, un precedent del jacobinisme; els documents de l'època fan pensar que responien a la caracterització que en fa Vicens Vives:

Eren liberals i racionalistes a ultrança, uniformistes a la francesa, anticlericals a mata-degolla. Ho sacrificaven tot a llur il·lusió de llibertat: pàtria, llengua, costums, dret, tradició. Dotats d'una susceptibilitat histèrica, flairaven els enemics a distància i reclamaven contra ells mesures jacobines. La Sociedad Barcinonense Patriótica de Buenos Amigos constituí el primer batalló de milícies «per aterrar» els reialistes, contra els quals es començà d'emprar el mot *ganiveta*.⁵³

En el cas que ens ocupa, la instauració del règim liberal significà, fonamentalment, una major centralització, la qual, amb més o menys intensitat, ja s'havia deixat sentir des de la fundació de les primeres escoles de la JC; en aquests anys, la centralització es manifestà, molt especialment, en el *Reglamento general de instrucción pública*, establert el 21 de juny de 1821, per fer efectives les recomanacions de l'Informe Quintana de 1813. De fet, els nous dirigents liberals, a través del Consistori barceloní, començaren a controlar els centres docents de la JC pensant en una nova destinació; en més d'una ocasió, l'Ajuntament va demanar a la JC una relació del nom i l'edat del personal subaltern, del professorat i de l'alumnat dels diferents establiments educatius, així com també un inventari detallat dels immobles, de les activitats, del material escolar, dels laboratoris...

Tot i que no sembla que l'Administració es plantegés una absorció dels centres docents a curt o mitjà termini, la reinstauració de la Universitat de Barcelona comportarà el trasllat de les càtedres de Química, Física, Botànica i Agricultura de la JC a la nova corporació universitària. Pel que fa a l'estructura educativa de la JC, no tot va ser negatiu durant aquests anys. La proclamació del credo liberal com a norma de vida política i econòmica, a partir dels primers

53. Cf. Jaume VICENS VIVES i Montserrat LLORENS, *Industrials i polítics: segle XIX*, 3a ed., vol. XI, Barcelona, Vicens Vives, col·l. «Història de Catalunya. Biografies Catalanes», p. 218, 1a ed. de 1958.

mesos de 1820, originà un pregon interès per conèixer les bases teòriques de la nova organització política. La JC, per satisfer aquesta nova demanda, establí ben aviat sota el seu patronatge una Càtedra de Constitució.

El dia 8 de maig de 1820, la JC fixava la creació d'unes lliçons de constitucionalisme que s'agregaven a la Càtedra d'Economia Política i que dictarà el mateix professor d'aquesta disciplina. Aquesta matèria no tingué massa temps per a desenvolupar-se plenament, ja que fou suprimida el 1823 arran de la nova instauració de l'absolutisme. L'interès de la Càtedra de Constitució fou més polític que no pas acadèmic, la manca de temps tingué, com hem dit, quelcom a veure, però no hem d'oblidar la falta d'experiència i de coneixement del constitucionalisme.⁵⁴

Al professor Jaumeandreu, sobretot per la persecució que va sofrir durant el segon període absolutista, se l'ha de considerar més aviat un progressista, en la línia dels burgesos liberals barcelonins, i no pas un revolucionari. Amb tot, fou un abrandat defensor del liberalisme, com mostren els diversos discursos que va pronunciar, fonamentalment, durant el període 1820-1823.⁵⁵ Com ja hem assenyalat, la institucionalització del control polític fou un dels trets més rellevants dels períodes absolutistes, especialment el de 1823-1833. A finals de 1823, a conseqüència de la nova etapa absolutista, el control i la repressió política assoliren graus a vegades inversemblants, d'una manera especial en els primers temps.

Aquest control afectarà també les escoles de la JC, tant els professors com els alumnes: hom exigia certificats de bona conducta dels rectors i dels alcaldes i, en el cas de Barcelona, de la parròquia i dels alcaldes de barri. Els rectors de les parròquies de Sant Jaume i de Santa Maria del Mar de Barcelona havien preparat impresos especials, decisió que s'ha de valorar d'acord amb el paper que tenia la impremta en el nostre país, al primer quart del segle XIX.⁵⁶

Fins i tot els alumnes pensionats per estudiar a l'estranger estigueren sotmesos a aquest control, com mostren les lletres trameses als cònsols britànic, sard i napolità del 20 de juliol de 1824, en les quals hom demanava informes sobre la conducta moral i patriòtica dels pensionats de la JC.⁵⁷

Quant a la política repressiva de les autoritats envers l'activitat educativa de la JC, cal destacar, tal com ja s'apuntava, la persecució de què va ser objecte

54. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 171-173.

55. Cf. Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya: 1760-1840*, p. 259-331.

56. Cf. Arxiu JC, lligall XCVIII, caixa 131. 2-12.

57. Cf. Arxiu JC, lligall CVI.

l'agustí fra Eudald Jaumeandreu i sobretot la supressió de les càtedres que regentava aquest frare.

En principi, la situació de Jaumeandreu, deportat o confinat a fora de Barcelona, no havia d'afectar la continuïtat dels estudis d'economia política. Els de constitució quedaven abolits a causa del canvi polític, però la veritat és que a les autoritats, tant civils com militars, no els feia gaire gràcia l'economia política, perquè totes les notícies ens indiquen que foren suprimides totes les càtedres d'aquesta disciplina que hi havia a l'Estat espanyol.

El control estatal s'estengué, a més, al camp econòmic, amb diversos intents d'apropiar-se del dret de pariatge, o almenys d'una part d'aquest impost, que servia per a sufragar les despeses de la JC. En el terreny econòmic, el fet més significatiu fou la promulgació del nou codi de comerç, el 1829, norma legislativa de la qual es derivava una retallada important de les atribucions de la JC.

D'acord amb el nou text legal, es creava un Tribunal Oficial de Comerç, dependent del Govern central, la qual cosa significava la desaparició del Consolat de tradició medieval. A conseqüència d'això, la JC es quedava amb només dos cossos. Aquest nou Tribunal se situà a Llotja i de les seves despeses s'ocupava la JC.

Després de l'obligada renúncia de Jaumeandreu a la Càtedra d'Economia Política, l'intendent comunicava a la JC, el 29 de febrer de 1824, la supressió d'aquesta Càtedra, que podia ser substituïda per unes càtedres d'idiomes moderns que compreguessin classes de francès, italià i anglès.

La Comissió d'Escoles s'adonà ben aviat que la idea d'una càtedra conjunta resultava inviable, per la qual cosa a l'hora de la convocatòria d'oposicions ja es va preveure l'existència de tres classes separades. A pesar de les vicissituds dels primers temps, aquestes càtedres continuaren la seva tasca fins a l'absorció de les escoles de la JC per part de l'Estat. A tall d'exemple, podríem destacar d'aquestes càtedres:

— L'interès dels professors de llengües de la JC perquè llurs alumnes seguissin les classes amb textos escrits per ells mateixos; probablement, resultava estrictament necessari, però és que a més la venda dels textos ultrapassava, segons sembla, el marc estricte de les escoles de la JC, i es feien servir en altres institucions públiques i privades d'ensenyament d'idiomes, com es desprèn de les edicions i dels tiratges dels textos esmentats.

— Les edicions i els tiratges d'aquests textos denoten que l'ensenyament de llengües estrangeres tenia un atractiu social a Barcelona a partir més o menys de 1830, interès que no quedava circumscrit a la capital catalana, ja que hi ha prou evidències que també es manifestava en altres contrades en procés d'urbanització.

Probablement, en aquest interès es barrejava la utilitat pràctica i un senyal de distinció que cercaven alguns sectors de la mitjana i alta burgesia del Principat; no sembla, però, que el rendiment dels alumnes de les cattedres d'idiomes de la JC fos massa alt, ja que disminuïa extraordinàriament el nombre de matriculats al segon curs de qualsevol dels idiomes esmentats.⁵⁸

La mort de Santponç, el 1821, significà, d'altra banda, la supressió de la Càtedra d'Estàtica i Hidrostàtica, disciplina que, el 1824, fou agregada a les cattedres de Física i Matemàtiques. Com a contrapartida, la JC va crear aquest mateix any una Càtedra de Maquinària amb caràcter eminentment pràctic; aquestes classes varen ser encarregades al cap del Gabinet de Màquines, Gaetà Faralt, que va morir al cap de quatre anys, fet que va provocar una interinitat de la nova Càtedra, que es perllongà fins al 1833.

Creada, segons la documentació, el 1828, la Càtedra d'Arquitectura Naval rebia el seu bateig definitiu el 12 d'octubre de l'any següent. Malgrat les expectatives que va despertar aquesta Càtedra i que aquests estudis responien a una necessitat social, van viure sense massa pena ni glòria fins que es van suprimir definitivament a principis de 1845.

3.4. DEL TRIOMF DEL RÈGIM LIBERAL A LA INSTAURACIÓ D'UNA ESTRUCTURA ESTATAL D'ENSENYAMENT TÈCNIC

Passat el parèntesi absolutista, hom tornà a aplicar la política del Trienni Liberal, tot i que amb noves orientacions que accentuaven el control polític. L'Ajuntament de Barcelona perdre el seu protagonisme, que passaria a mans de la Dirección General de Estudios o, indirectament, del *jefe político*, més endavant, *gobernador civil*.⁵⁹

Malgrat que podríem parlar de dues èpoques en l'evolució de les escoles de la JC, entre 1835 i 1850, les diferències eren determinades pels objectius immediats, perquè a mitjà o llarg termini, l'Estat s'orientava cap a l'absorció dels establiments docents esmentats.

58. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 171-175.

59. La figura del *jefe político* fou creada per la Constitució de 1812 i suprimida durant els períodes absolutistes, en el curs dels quals fou restablert el càrrec d'*intendente general*. Durant els primers anys de règim liberal fou vigent la figura de *jefe político*, que fou substituïda per la de *gobernador civil*, el 4 de desembre de 1835, quan es va crear el Ministeri de la Governació. Malgrat tot, més enllà d'aquesta data es troben molts documents que parlen encara de *jefe político*, potser per una legislació contradictòria o simplement per inèrcia.

Amb la restauració del règim liberal, especialment a partir de la revolta de 1835, les classes dirigents catalanes mostraren una clara intenció de restablir la Universitat de Barcelona, amb la qual cosa la política envers la JC es limitava a l'absorció de les càtedres ja esmentades en parlar del període 1820-1823; més endavant, però, aquesta política afectaria tots els centres docents de la JC.

La integració d'aquestes càtedres a la Universitat no significà la seva desaparició, sinó que comportà un replantejament de la política educativa de la JC, que es decantà, com podrem veure més endavant, per l'educació tecnicoprofessional. A partir d'aquest moment, començà a quedar força definida la diferència entre formació científicotècnica i tecnicoprofessional. La primera aniria a càrrec de la Universitat, almenys en teoria, i de la segona s'encarregaria la JC, aspecte sobre el qual tornarem a insistir més endavant.

El que podríem considerar segona època d'aquest període es caracteritzà per la lluita de la JC per preservar les seves escoles enfront del programa absorcionista de l'Administració central. Aquest programa s'inicià, de manera indirecta, per mitjà de mesures d'ofegament econòmic, seguides després per fórmules polítiques i legislatives.

Després d'una sèrie d'esglais, que ja havien començat en el segon període absolutista, enmig d'una política fluctuant, el finançament de la JC es va veure seriosament afectat, el 1842, per la promulgació de la Llei de duanes, tot i que aquesta no s'aplicà immediatament; la nova normativa suprimia les duanes interiors, amb la consegüent anul·lació del dret de pariatge, base del finançament de la JC.

La nova Llei, almenys en teoria, compensava el dret de pariatge amb la trama a les juntes de comerç d'un 6 % dels drets que es repartien entre totes les juntes espanyoles, amb la qual cosa l'Estat passava a controlar directament el nou impost i a decidir-ne la distribució.

La JC, malgrat el nou context legislatiu, va poder continuar regentant les seves escoles, amb més o menys dificultats, especialment econòmiques, fins al primer gran ensurt a causa de l'establiment, per mitjà d'un RD del 28 de gener de 1847, del Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres Públiques, la qual cosa suposava la implantació d'un nou marc administratiu. Es reestructuraven les juntes de comerç, que esdevenien únicament organismes consultius; amb tot, les escoles de la JC van continuar exercint la seva funció fins al curs 1850-1851.

Tornant al fil de l'evolució dels establiments docents de la JC, de la mateixa manera que la supressió de la Càtedra d'Economia Política fou una conseqüència dels canvis polítics de 1823, l'esfondrament de l'absolutisme uns anys més tard comportarà la reinstauració d'aquesta Càtedra. Hom començarà a parlar d'aquesta restauració mesos abans de la mort de Ferran VII, tot i que la re-

obertura d'aquestes classes no es va decidir fins al 14 de juliol de 1835, i va començar aquesta segona etapa el dia 1 d'octubre d'aquest mateix any.

La reinstauració d'aquesta Càtedra no va significar cap mena de marxa enrere, ja que començà amb la mateixa empena que en el període 1814-1823, com mostren els exàmens públics, especialment del curs 1835-1836, amb la intervenció sobretot de Joaquim Rubió i Ors i Laureà Figuerola. L'eufòria, però, va durar poc temps, perquè a partir de 1838 es començaran a manifestar divergències entre els alumnes i el professor, a causa, probablement, de l'edat de Jaumeandreu, que va morir el 30 d'agost de 1840; arran de la seva defunció la Càtedra esmentada va desaparèixer.

Malgrat les dificultats econòmiques i polítiques, derivades de la política governamental, agreujada en l'aspecte econòmic pels problemes que plantejava directament o indirectament la primera guerra carlina (1833-1840), els establiments docents de la JC van viure en el període 1835-1850 una època força brillant, si més no des del punt de vista quantitatiu; en els últims anys, el nombre de matriculats se situava al voltant de dos mil estudiants.⁶⁰

Quant a l'establiment de nous estudis en aquests anys, hem de parlar de les classes de sordmuts, que començaren el 1838 i duraren molt poc temps, perquè els professors, que pertanyien a l'Alianza Oriental a favor de los Sordomudos,⁶¹ no es varen voler sotmetre a les pressions eclesiàstiques que exigien l'ensenyament de la religió. Davant d'aquest dilema la JC va suspendre les classes i no va permetre, doncs, la continuació dels professors abans esmentats, però tampoc es va sotmetre a l'Església, que volia regentar aquestes classes.

El 1845, després d'una sèrie d'intents infructuosos el 1834, 1836, 1841 i el 1845 mateix, la JC establí una Càtedra de Dret Mercantil, que, en el seu primer projecte, estava concebuda com a jurisprudència mercantil. Els problemes de la JC i les dissensions internes determinaren que aquesta Càtedra tingués molt poca transcendència.

Mereix un capítol a part la Càtedra de Dibuix Lineal, que, el 1840, en el moment de la seva creació, fou adscrita a l'Escola de Nobles Arts. L'any següent, però, per un acord de la Comissió d'Escoles, s'integrà als estudis de maquinària, perquè hom creia que es decantava de manera exclusiva cap al dibuix artístic, en comptes de satisfer les necessitats del desenvolupament industrial.⁶²

60. Cf. Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 301-305.

61. Cf. Àngel RUIZ Y PABLO, *Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona: 1758-1847*, p. 439; Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 174-175.

62. Cf. Arxiu JC, lligall XCVIII i lligall C.25.

La vinculació d'aquests estudis amb la Càtedra de Maquinària es palesa clarament en un acord de 1842, segons el qual s'exigien els estudis de dibuix lineal als alumnes que es matriculaven a la Càtedra de Maquinària; aquests estudis, amb la inclusió del dibuix lineal, hem de creure que constituïren un precedent de la formació que rebien els delineants en els centres de formació professional, públics o privats, al llarg del segle XX, abans dels canvis dels últims cinquanta anys.

L'Escola de Dibuix Lineal fou una de les càtedres més concorregudes. En els últims anys de l'activitat acadèmica de la JC, a partir més o menys de 1840, el nombre de matriculats fou molt elevat, dada que ens fa pensar en el caràcter eminentment teoricopràctic que van prendre les escoles de la JC, qüestió que tractarem novament en un altre capítol.

Seguint els nous signes del temps, s'accentuà en aquesta època l'afany normativista, que presentà diverses formes, des de la fixació de fórmules per a l'ingrés als diferents centres educatius de la JC fins a l'aprovació de reglaments per a les diferents escoles, per fer efectiva l'Ordre del mes de juliol de 1833, passant per la reglamentació definitiva del sistema de notes, que seguirà, en general, el que s'havia fet fins a aquell moment, és a dir: *sobresaliente, bueno, regular, mediano i malo*.

Al marge de les ordenances de l'Escola de Nàutica i dels diversos reglaments de l'Escola de Nobles Arts, dels quals ja ens hem ocupat, la major part de reglaments s'aprovaren entre 1835 i 1841; tant els dels primers temps de l'activitat escolar de la JC com els d'aquests anys tenien un caràcter reglamentador i autoritari.⁶³

Malgrat que el règim liberal representà un respir en relació amb els períodes absolutistes, especialment el segon, pel que fa al control polític sobre professors i alumnes, el període liberal, que començarà el 1833, no se salvarà totalment d'aquest tipus de política.

Aquesta manera de procedir no va desaparèixer amb el triomf dels liberals, com ens mostra el cas dels professors als quals s'exigien certificats d'adhesió a la Corona, i especialment pel que fa als estudiants. Les mesures repressives del període 1840-1843 es palesaren en la presència de la força pública el 1840 i d'una manera especial en les revoltes del novembre de 1842, que comportaren la clausura dels establiments docents de la JC durant uns mesos.⁶⁴

A partir aproximadament de 1845, les escoles de la JC es van veure sotmeses a un control continu sobre els reglaments de les diferents escoles, sobre el nombre de professors i alumnes, sobre les despeses de manteniment, a càrrec so-

63. Sobre els reglaments del període 1835-1841, consulteu Jordi MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, *L'obra educativa de la Junta de Comerç: 1769-1851*, p. 249-250.

64. Arxiu JC, Sig. 204.

bretot de l'Ajuntament, de la Dirección General de Instrucción Pública, del *jefe político* o *gobernador civil* i de la Junta Provincial de Instrucción Pública, que feia poc que s'havia constituït. Es pot trobar també algun text de felicitació a la JC per la seva tasca en el terreny educatiu, fet que fa pensar que es preparava un relleu sense gaires traumes.

La supressió de les escoles de la JC rebia una confirmació oficial per mitjà dels RD del 4 i 8 de setembre de 1850. El darrer d'aquests dos decrets establia els ensenyaments industrials a l'Estat, que quedaven estructurats en tres nivells: elemental, d'ampliació i superior, al final dels quals els alumnes obtenien el títol d'enginyer químic o mecànic. Pel que fa al cas concret d'aquests ensenyaments a Catalunya, ens hem de remetre a la RO del 24 de març de 1851, que creava l'Escola Industrial de Barcelona (o *barcelonesa*).

L'absorció de l'Escola de Nobles Arts va seguir per altres viarany i els primers intents, com a mínim, de control foren força anteriors als dels altres centres escolars de la JC. Deixant a una banda els intents d'apropiació per part de l'Estat dels fons d'obres d'art que la JC havia creat procedents del treball dels pensionats de la institució barcelonina, convé recordar, especialment, la política de control directe per mitjà d'organismes dependents directament de l'Administració central.

Aquests intents ja venien de lluny; en relació amb el que acabem d'exposar, resulta si més no il·lustrativa la RO del 17 d'octubre de 1818 referent a la incorporació a l'Acadèmia de San Fernando de les escoles de Nobles Arts; entre les escoles que s'havien d'incorporar a l'Acadèmia esmentada, s'hi comptaven les catalanes de Barcelona, Olot i Girona.

Uns anys més tard, hom tractà d'establir a la capital catalana una reial acadèmia de caràcter provincial com les de València, Saragossa i Valladolid, sotmeses jeràrquicament a l'Acadèmia de San Fernando de Madrid. En aquesta nova organització, l'Escola de Nobles Arts de Llotja passaria a dependre d'aquesta acadèmia barcelonina, després d'haver arribat a un acord contractual amb la JC. La Junta no veia amb massa bons ulls aquest projecte, ja que hom intuïa que perdria la seva autonomia i a més hauria de continuar pagant els estudis, és a dir, seria cornut i pagar el beure.

La posició d'aquesta institució quedà evidenciada amb tota claredat en la resposta de la JC al Ministeri de la Governació el dia 25 de setembre de 1838, en relació amb la proposta de crear a la capital catalana l'Acadèmia de Santa Isabel. En aquesta lletra, hom manifestava que la JC no entenia gaire que es volgués canviar un organisme que, al seu entendre, funcionava prou bé.

Malgrat tot, la política governamental acabaria aconseguint els seus propòsits. Com resava una RO del 31 d'octubre de 1849, s'unificaven les acadèmies

de belles arts, institucions que, des d'aleshores, s'encarregarien de regentar i controlar els ensenyaments artístics.

Pel que fa al cas barceloní, hom establí l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Sant Jordi, de la qual passà a dependre l'antiga Escola de Nobles Arts de la JC. Val la pena observar el canvi de nom de l'Acadèmia respecte al 1838. El nom de *Sant Jordi* no apareixia pas per casualitat; en deu anys havien canviat, probablement, certes coses en relació amb l'anomenat particularisme català.

3.5. ALGUNES PUNTUALITZACIONS FINALS

Creiem que les dades que s'han aportat fins ara resulten imprescindibles perquè el lector compregui el vincle entre l'activitat acadèmica de la JC i altres corporacions i els diferents vessants del món del treball; com ja hem apuntat anteriorment, aquests aspectes s'estudiaran amb un cert detall en el capítol vinent.

Com haureu observat, aquest capítol es podria considerar un resum de l'obra educativa de la JC, que compta amb una àmplia bibliografia. Val a dir, però, que en aquest extracte de la trajectòria escolar de la JC figuren, particularment, aquelles qüestions de caràcter educatiu o cultural que tenen una relació directa o indirecta amb el desenvolupament econòmic.

La desaparició de les escoles de la JC representà un cop molt dur per a Catalunya i molt particularment per a la ciutat de Barcelona. El record de la trajectòria de la JC queda molt ben reflectit en l'agraïment que expressaren els professors de les escoles d'aquesta institució en el moment de passar a formar part del cos acadèmic de l'Escola Industrial, el dia 2 d'octubre de 1851.

Jamás este recuerdo se borrará de nuestra mente y cualquiera que sea la posición en que las vicisitudes de la vida puedan colocar a cada uno de nosotros, alimentaremos siempre el noble orgullo de haber debido a la benevolencia de V. S. la honra de pertenecer a estas escuelas, que han dado al Estado hombres eminentes en todas las carreras, cuyas glorias individuales, reflejándose en las de esa ilustre Junta, le aseguran un nombre imperecedero, con la admiración y respeto de la posteridad.⁶⁵

És evident que aquestes paraules expressen, més que cap altra cosa, l'emoció d'un moment determinat, el comiat d'una inestimable experiència, però no

65. Cf. Jaime CARRERA Y PUJAL, *La enseñanza profesional en Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, p. 46.

ens mou aquesta intenció a l'hora de recollir-les, sinó que penso, fonamentalment, en el fet que aquest record es mantindrà ben viu al llarg de tota la segona meitat del segle XIX i fins i tot a principis del segle passat.

La seva trajectòria al llarg de prop d'un segle serví com un exemple a imitar per tots aquells que varen voler potenciar la formació professional i tècnica, un dels trets característics de les escoles de la JC. Pel que fa a aquesta qüestió, recordarem el cas de Ramon de Manjarrés i Bofarull, personatge clau durant la dècada dels seixanta i dels setanta del segle XIX, com veurem en la segona part d'aquest treball, exalumne de les classes de la JC, el qual s'expressava en els termes següents a l'hora d'establir l'Escola Pública i Gratuïta, precedent de l'Escola Provincial, el 1868, quan ja feia una colla d'anys que les escoles de la JC no existien.

Donde acudían presurosos los jóvenes pertenecientes a todos los rangos de la sociedad, donde se veía al hijo del operario al lado del hijo del opulento capitalista y en donde la enseñanza tenía un carácter práctico y elemental al alcance de todas las fortunas y de todas las inteligencias.

Aquel dominio patriarcal que la ilustre Junta de Comercio ejercía sobre la educación del pueblo, desde el año 1760, desapareció después de haber llegado a su apogeo.⁶⁶

Finalment, a finals del segle XIX i principis de la centúria següent, es posaren, enmig de moltes dificultats, les bases de l'ensenyament tecnicoprofessional modern al nostre país, com podrem veure en els propers capítols.

66. Cf. *Memoria enviada a la Diputación de Barcelona, con oficio el 10 de setembre de 1868*. Per a més detalls, podeu consultar Ramón ALBERDI, *La formación profesional en Barcelona. Política, pensamiento, instituciones: 1875-1923*, Barcelona, Ediciones Don Bosco, 1980, p. 196-204.